Д. С. Войт,

к. е. н., докторант, Міжнародний університет бізнесу і права

ORCID ID: 0000-0003-3406-2237

О. О. Топчий,

к. е. н., докторант, ДУ "Інститут економіки природокористування

та сталого розвитку НАН України"

ORCID ID: 0000-0001-6414-0561

DOI: 10.32702/2306-6806.2020.5.127

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ЩОДО ЕФЕКТИВНОСТІ РОЗВИТКУ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА МІСЬКИХ АГЛОМЕРАЦІЙ

D. Voit,

PhD in Economics, competitor for doctor's degree, International University of Business and Law

O. Topchiy,

PhD in Economics, competitor for doctor's degree, Public Institution "Institute of Environmental Economics and Sustainable Development of the National Academy of Sciences of Ukraine"

METHODOLOGICAL APPROACHES TO THE EFFICIENCY OF HOUSING AND COMMUNAL SERVICES DEVELOPMENT OF URBAN AGGLOMERATIONS

Метою статті є дослідження та узагальнення методологічних підходів щодо ефективності розвитку житлово-комунального господарства міських агломерацій. Досліджено теоретичні основи методологічного інструментарію для обраної проблематики дослідження. Доведено, що методологічні підходи формувалися з вивченням й поглибленням наукової думки з проблематики житлово-комунального господарства, а отже, різняться за своїми напрямками. Найбільшої уваги заслуговують методичні підходи до оцінки нерухомості, стратегічного планування й розвитку ЖКГ. У сучасному контексті реформ децентралізації доцільно їх вивчати під час обґрунтування методологічних підходів ефективності розвитку житлово-комунального господарства міських агломерацій. Найбільш розповсюдженими методичними підходами щодо розвитку житлово-комунального господарства є системний, інституційний, синергетичний.

Рекомендовано під час розробки програми модернізації ЖКГ впровадити методику оцінювання ефективності стану галузі й очікуваних результатів трансформації, що включатиме вісім груп показників. Складові груп характеризуватимуть фінансові результати підприємств ЖКГ, структуру їх фінансових ресурсів, оцінку обсягів комунальних послуг, характеристику розвитку конкурентних відносин у ЖКГ. Окремим блоком слід виділити якість, доступність і забезпеченість комунальними послугами споживачів. На завершення варто оцінювати економічну ефективність інвестицій і впровадження інновацій в енергозберігаючі проекти. У програмі має бути визначено очікувані (планові) показники результатів реформування ЖКГ, а також максимальні значення для групи показників доступності й вартості комунальних послуг.

Обґрунтовано визначення інтегральних показників за напрямками діяльності підприємства з узагальненням індексів, що утворюються шляхом порівняння фактичних та нормативних значень показників у межах групи, що характеризує певний напрям. Перевагою інтегрального підходу до узагальнення показників є уникнення необхідності застосування нормалізації, переведення у бали та

інших проміжних стадій, оскільки показники порівнюються з максимальними і мають порівнюваний діапазон значень.

The purpose of the article is to investigate and generalize methodological approaches to the effectiveness of urban housing development. The theoretical foundations of methodological tools for the selected research problems are investigated. It is proved that methodological approaches were formed with the study and deepening of scientific opinion on the problems of housing and communal services, and therefore differ in their directions. The methodological approaches to real estate appraisal, strategic planning and housing development deserve the most attention. In the contemporary context of decentralization reforms, it is advisable to study them in substantiating methodological approaches to the efficiency of urban housing development. The most common methodological approaches to the development of housing and communal services are systemic, institutional, and synergistic.

It is recommended to introduce a methodology for assessing the efficiency of the industry and the expected results of transformation when developing a utility modernization program. The methodology will include eight groups of indicators. The components of the groups will characterize the financial results of utilities, the structure of their financial resources, estimation of communal services volumes, the characteristic of development of competitive relations in housing and communal services. Quality, accessibility and availability of utilities for consumers should be a separate unit. Finally, the cost-effectiveness of investments and the introduction of innovations in energy-saving projects should be evaluated. The program should identify the expected (planned) indicators of the results of housing reform, as well as the maximum values for the group of indicators of availability and cost of utilities.

The definition of integral indicators by directions of activity of the enterprise with generalization of indices formed by comparison of actual and normative values of indicators within the group characterizing a particular direction is substantiated. The advantage of an integrated approach to generalizing metrics is avoiding the need to apply normalization, conversion to points and other intermediate stages, since the indicators are compared with the maximum and have a comparable range of values.

Ключові слова: методологічні підходи, методи, показники ефективності, інтегральний показник, житлово-комунального господарства, міські агломерації.

Key words: methodological approaches, methods, efficiency indicators, integral indicator, housing and communal services, urban agglomerations.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Проблеми методології залишаються на сьогодні в числі складних, внаслідок відсутності узгодженості трактування поняття "методологія" й складності вибору методологічного інструментарію для обраної проблематики дослідження. На сьогодні науковці висловлюють занепокоєність відсутністю чіткого розмежування сутності методології та методики, коли останньої достатньо для прикладних досліджень, але перша необхідна для формування цілісної комплексної системи досліджень складних економічних систем і явищ, до яких відноситься житлово-комунальне господарство міських агломерацій.

Під час поступового формування теоретичних засад житлово-комунального господарства міських агломерацій, методологія їх дослідження у вітчизняній економіці залишається не досить сформованою. Це можна пояснити постійними процесами трансформації соціально-економічних явищ. Тому вивчення методологічних підходів щодо ефективності розвитку житлово-комунального господарства міських агломерацій дозволить узагальнити наявні наукові дослідження з цього напрямку і обґрунтувати оптимальні варіанти застосування.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ З ПРОБЛЕМИ

Методологічні підходи формувалися з вивченням й поглибленням наукової думки з проблематики житлово-комунального господарства, а отже, різняться за своїми напрямками, значну увагу приділяли вітчизняні вчені, зокрема Андрійчук В.Г., Бріль М.С., Величко В.В., Гайденко С.М., Гончарук В.В., Іртищева І.О., Крамаренко І.С., Далій М.І., Драган І.О., Стройко Т.В., Тимошук А.П., Пивовар І.В. Однак дослідженню методологічних підходів ефективності розвитку житлово-комунального господарства міських агломерацій приділено досить мало уваги, а тому потребує подальшого дослідження.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є дослідження та узагальнення методологічних підходів щодо ефективності розвитку житлово-комунального господарства міських агломерацій.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБґРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Необхідно погодитися з Андрійчуком В.Г., що особливістю методології наукового дослідження є те,

Таблиця 1. Методичні підходи до оцінки нерухомості, стратегічного планування й розвитку ЖКГ

Назва підходу	Сутність
Підходи щодо оцінки нерухомості ЖКГ	
Витратний підхід	Передбачає визначення поточної вартості витрат на відтворення або заміщення об'єкта оцінки з подальшим її коригуванням на суму зносу (знецінення)
Порівняльний підхід	Грунтується на аналізі цін продажу (пропозицій) об'єктів нерухомості в ЖКГ ідентичних або аналогічних оцінюваному майну на первинному, чи вторинному ринках нерухомості, з відповідним корегуванням, що враховує відмінності між об'єктами порання та об'єктом оцінки
Доходний підхід	Уява про вартість об'єкта як про еквівалент усіх очікуваних доходів, які цей об'єкт здатен принести своєму власнику, розпоряднику, управителю в майбутньому у разі його розумного використання
Системний підхід	Процес оцінки майна відбувається відповідно до визначеної процедури та за допомогою загальноприйнятих методів оцінки [3, с. 81]
Підходи до стратегічного планування	
Ресурсний підхід	Значна увага фокусується на ресурсах, які необхідно й доцільно використовувати для забезпечення конкурентних переваг. У цьому контексті визначають такі напрями розробки стратегії: - визначити та класифікувати ресурси, які необхідні для розробки й впровадження стратегії; - характеристика можливостей підприємства з орієнтацією на більш ефективну їх реалізацію; - визначення потенціалу ресурсів та можливостей щодо забезпечення конкурентних переваг; - вибір стратегії використання ресурсів із найбільшою реалізацією потенціалу ресурсів та можливостей; - визначення ресурсів, рівень яких необхідно збільшити для підвищення ефективності та результативності діяльності суб'єктів господарювання [4]
Комплексний	Під час розробки й впровадження стратегії значну увагу приділяють комплексу інструментів просторового регулювання соціально-економічного розвитку й управління економічними, соціальними, екологічними та політичними факторами [5; 6]
Динамічний	Перевага надається оцінці та реагуванню на зміни у зовнішньому середовищі, яке розглядається як багатогранна категорія, що включає цінності споживача, цінності акціонерів та персоналу, можливість реагування підприємства на зовнішні й внутрішні проблеми
Підходи до розвитку житлово-комунального господарства	
Системний	Полягає в узгодженні складних взаємозв'язків, що існують усередині самого житлово-комунального господарства й різноманітних його взаємодій з навколишнім середовищем
Синергетичний	Полягає в тому, що він орієнтований не на зовнішні, а на внутрішні фактори розвитку, на те, що саме властиве самому середовищу. Іншими словами, він орієнтований не на бажання, наміри, проекти суб'єкта експериментальної, конструкторської, реформаторської діяльності перебудови, а на власні закони еволюції в самоорганізації складних систем [7]
Інституційний	Комплексним методологічним напрямом дослідження певної наукової проблеми, який ґрунтується на аналізі взаємовідносин між інститутами та різними наборами правил, який може бути використаний під час вироблення стратегічного напрямку інституційного розвитку країн [8]

Джерело: згруповано за даними [3—9].

що вона може складатися не лише з методів, принципів і прийомів, що є специфічними для науки, в межах якої здійснюється дане дослідження, а й такі, що розроблені іншими науками. Змістовність методології наукового дослідження визначають насамперед її методи. Але водночас важливу роль відіграють також принципи — ті важливі вимоги, яких потрібно дотримувати в процесі наукового пізнання, щоб досягти поставленої мети [1].

Драган І.О., аналізуючи підходи до модернізації житлово-комунального господарства, зазначив, "... що вони базуються на галузевих методичних розробках та не визначають її напрямів, обмежуючись лише напрямами капіталовкладень, що є виправданим для централізованого управління. Тому в умовах розвитку ринкової економіки такий підхід потребує доповнення. У зв'язку з цим виділено та систематизовано наступні напрями модернізації: технічне переоснащення, реконструкція, розширення основних засобів, підтримка основних виробничих засобів. Виходячи з цього, модернізацію житлово-комунального господарства представлено як процес технічного переоснащення, реконструкції, розширення, нового будівництва, підтримки в робочому стані інфраструктури, усунення морального та/або фізичного зносу її об'єктів при наданні послуг. Саме модернізація є тим засобом, завдяки реалізації якого досягається ресурсозбереження" [2, с. 34].

Для узагальнення методичних основ оцінки ефективності розвитку житлово-комунального господарства міських агломерацій здебільшого застосовують такі підходи:

1. Формування методичних підходів до вивчення сфери житлово-комунального господарства.

2. Оцінка темпів економічного зростання і динаміки їх зміни.

3. Формування узагальнюючих показників.

4. Методи інтегрального показника для діагностики діяльності комунальних підприємств, що служать для опису кількісних і якісних характеристик досліджуваних процесів.

5. Узагальнення показників моніторингу житлово-комунального господарства.

Методологічні підходи формувалися з вивченням й поглибленням наукової думки з проблематики житлово-комунального господарства, а отже, різняться за своїми напрямками. Найбільшої уваги заслуговують методичні підходи до оцінки нерухомості, стратегічного планування й розвитку ЖКГ (табл. 1). На нашу думку, в сучасному контексті реформ децентралізації доцільно їх вивчати під час обґрунтуванні методологічних підходів ефективності розвитку житлово-комунального господарства міських агломерацій.

Необхідно погодитися з Тимошик Л.П., "що більшість відомих методичних підходів оцінки майна орієнтовані здебільшого на практичне застосування в умовах стабільної ринкової економіки. Специфіка національного ринку, який постійно знаходиться і умовах крайньої нестабільності (політична криза 2004 р., вплив глобальної фінансової кризи 2008—2010 рр., політична криза 2013—2014 рр., анексія Росією частини України) не дозволяють в повній мірі адаптувати відомі міжнародні підходи до оцінювання майна в реаліях національної економіки. Причинами також є обмеження і недоліки, властиві кожному з класичних підходів до вартісної оцінки майна. Всі класичні підходи до оцінки майна розрізняються за своєю спрямованістю, що в загальних рисах враховують чинники вартості та практичні аспекти

там фінансової діяльності, які формуються на основі базової вихідної інформації. Тому постає питання про узгодження результатів, отриманих у рамках різних підходів. Сформована ситуація змушує оцінювачів все частіше замислюватися про розробку комплексного методу оцінки, який міг би враховувати різноманітні фактори вартості ще в процесі розрахунків та поєднував би переваги кожного з класичних підходів до оцінки майна" [3, с. 81].

Найбільш розповсюдженими методичними підходами щодо оцінки нерухомості ЖКГ є системний, дохідний, витратний та порівняльний. Порівняно з традиційними методичними підходами сьогодні виникає новий інформаційний підхід в оцінці майна, що передбачає сукупність певним чином організованих даних про результати господарської діяльності, різні аспекти, що характеризують функціонування виробничого об'єкта. Джерельна база інформаційного підходу формується із планових, нормативних, облікових, звітних даних та аналітичної інформації. У структурі інформаційного масиву виділяються відомості про фактичні результати господарської діяльності й про показники в якості бази порівняння. На основі інформаційного підходу можуть розроблятися матриці SWOT-аналізу, що дозволяє спростити процедуру побудови оцінки й забезпечує наочність вироблених операцій [3, с. 81].

У контексті реформ децентралізації постає необхідність у вивченні методичних підходів до стратегічного планування житлово-комунального господарства, як перспективи його перетворення й забезпечення фундаменту сталого розвитку. Науковці досліджують стратегічне планування житлово-комунального господарства з точки зору методичних підходів, як-от: ресурсного, комплексного, динамічного.

Величко В.В., Гайденко С.М. ґрунтуючись на положеннях комплексного підходу, розглянули стратегію розвитку підприємств житлово-комунального господарства як комплекс довгострокових дій, які спрямовані на забезпечення розвитку житлово-комунальних підприємств, шляхом використання методів, інструментарію, моделей, орієнтованих на досягнення мети, у контексті формування конкурентних переваг і реалізації принципів ринкових відносин за гармонізації взаємодії із зацікавленими особами [10, с. 58].

Бріль М. С. та Пивавар І. В. зазначають, що "сьогодні особливо гостро постає питання комплексного розгляду процесів управління розвитком в адміністративно-територіальних утвореннях України. Удосконалення процесів керування адміністративно-територіальними утвореннями повинно здійснюватися лише за наявності інформаційно-аналітичної підтримки процесів прийняття рішень, з урахуванням взаємозв'язків між усіма блоками та підсистемами в територіальному керуванні. Місто — це складна, нечітко-структурована система із внутрішньою й зовнішньою невизначеністю, що впливає на складність процесу керування. Тому для дослідження процесів керування життєдіяльністю міської або адміністративно-територіальної одиниці варто використати комплексний підхід, розглядати їх як єдину відкриту систему із внутрішніми та зовнішніми складними взаємозв'язками, а процес прийняття рішень повинен бути максимально підтриманий інформаційно-аналітичними системами й технологіями, що дозволить підвищити якість й обґрунтованість прийнятих рішень" [11].

Системний підхід розглядає житлово-комунальне господарство як цілісну систему із взаємопов'язаними елементами. Водночас система розглядається як сукупність елементів, які перебувають у тісному взаємозв'язку та нездатні існувати поза її межами самостійно. Застосування цього методу пізнання дозволяє врахувати динамічну, функціональну залежність між станом цілого та розвитком його структурних елементів. Основ-

ною метою застосування системного підходу є можливість розгляду сфери житлово-комунального господарства як сукупності взаємопов'язаних елементів, як-от: завдання, структура, технологія, ресурси, у взаємозв'язку та взаємодії один з одним і з зовнішнім середовищем.

Інституційний підхід розглядає аналіз діяльності економічних суб'єктів (індивідів, домогосподарств, фірм, держави, представленої органами управління різного ієрархічного рівня) з формування стабільних повторюваних господарських відносин, що відбуваються між регіонами, в яких локалізовані ці суб'єкти. Він передбачає розгляд проблем, пов'язаних з управлінськими повноваженнями економічних суб'єктів, їх інтересами, правами та обов'язками, місцем їх діяльності в структурі економіки та відносинах в економічній сфері. А отже, інституційний підхід має на меті оцінити організаційну, правову, політичну та адміністративну ситуацію, в якій відбувається економічна діяльність у регіонах, та виробити рекомендації щодо заходів з покращення реалізації діяльності [12, с. 68].

В умовах інтеграційних процесів синергетичний ефект відіграє одну із основних ролей у вивченні та аналізі територіальних комплексів (інтегрованих житлово-комунальних систем) та підприємств галузі. Отже, дослідження розвитку житлово-комунального господарства з точки зору синергетичного підходу є більш актуальним, адже включає зовнішні й внутрішні фактори впливу.

Галузь ЖКГ потребує оновлення та модернізації основних фондів, що, своєю чергою, диктує необхідність подальшого залучення приватних інвесторів. Необхідно впроваджувати ефективні форми економічних відносин на основі державно-приватних партнерств задля модернізації комплексу, збільшення кількості і якості надаваних послуг. Для підвищення ефективності інвестування бюджетних коштів у комунальну інфраструктуру необхідно поряд з такими інструментами, як довгострокові цільові програми, створювати спеціалізовані інвестиційні фонди. У рамках цільових програм держава і приватний бізнес не можуть укласти інвестиційні угоди, внаслідок чого поділ ризиків і вигод здійснити вкрай важко. А функціонування інвестиційного фонду базується на фінансуванні конкретних проектів з розрахованою бюджетною ефективністю.

Очікувані результати ефективності регіональних програм з модернізації житлово-комунальної інфраструктури недостатньо оцінювати декількома показниками, що характерно для сучасних програм й методичних підходів. Необхідно ввести чіткі критерії оцінки, засновані на комплексному аналізі результатів реформ з модернізації ЖКГ.

Тому рекомендуємо під час розроблення програми модернізації ЖКГ впровадити методику оцінювання ефективності стану галузі й очікуваних результатів трансформації, що включатиме вісім груп показників. Складові груп характеризуватимуть фінансові результати підприємств ЖКГ, структуру їх фінансових ресурсів, оцінку обсягів комунальних послуг, характеристику розвитку конкурентних відносин у ЖКГ. Окремим блоком слід виділити якість, доступність і забезпеченість комунальними послугами споживачів. На завершення варто оцінювати економічну ефективність інвестицій і впровадження інновацій в енергозберігаючі проекти. У програмі мають бути визначені очікувані (планові) показники результатів реформування ЖКГ, а також максимальні значення для групи показників доступності й вартості комунальних послуг. Цей аналіз показників ефективності дозволить сформулювати "слабкі місця" реформування, проводити моніторинг виконання програм, з оцінюванням впливу на фінансовий стан ЖКГ, дотримання соціальних та еко-

логічних стандартів, а також стимулювання інноваційного спрямування реформи житлово-комунального господарства України.

Необхідність узагальнення результатів визначення показників підприємства в процесі здійснення економічної діагностики його діяльності зумовлена тим, що: по-перше, керівництву необхідно оцінити діяльність підприємства в розрізі її основних напрямів; по-друге, необхідно також отримати уявлення про діяльність підприємства у цілому.

Для визначення інтегральних показників за напрямками діяльності підприємства (I_m) пропонується узагальнення індексів, що утворюються шляхом порівняння фактичних та нормативних значень показників у межах групи, що характеризує певний напрям. Якщо всі показники мають однакову вагомість, формула для визначення таких інтегральних показників матиме вигляд (1) [12, с. 88]:

$$I_m = \frac{f_{1m} + f_{2m} + \dots + f_{nm}}{F_{1m} + F_{1m} + \dots + F_{nm}} \quad (1),$$

де f_{1m}, f_{2m}, f_{nm} — фактичні значення показників групи n , що характеризує ефективність діяльності житлово-комунального господарства, частка одиниці;

$F_{1m}, F_{2m} \dots F_{nm}$ — максимальні значення показників тієї ж групи, частка одиниці;

n — кількість показників групи m .

Перевагою підходу до узагальнення показників є уникнення необхідності застосування нормалізації, переведення у бали та інших проміжних стадій, оскільки показники у нашому разі порівнюються з максимальними і мають порівнюваний діапазон значень.

Розрахунок інтегрального показника для діагностики діяльності комунального підприємства ($I_d(\text{ЖКГ})$) пропонується здійснювати шляхом узагальнення інтегральних показників за напрямками діяльності підприємств ЖКГ із використанням середньої геометричної (2) [12, с. 88]:

$$I_d(\text{ЖКГ}) = \sqrt[m]{I_1 * I_2 * \dots * I_m} \quad (2),$$

де $I_1, I_2 \dots I_m$ — інтегральні показники, що характеризують сферу житлово-комунального господарства, частка одиниці;

m — кількість груп показників ($m=8$).

До недоліків формули 1 належить: така форма згортки може легко перетворитися в нуль за наявності хоча б одного нульового часткового значення. Тому деякими авторами пропонується розраховувати узагальнений показник за формулою:

$$I = \sqrt[n]{\prod_{j=1}^n (1 + x_j)} \quad (3),$$

де x_j — нормовані значення первинних показників;

n — кількість показників;

I — інтегральний індикатор.

Із наведених рекомендацій випливає, що максимальне значення усіх представлених інтегральних показників дорівнює одиниці (що можливо, якщо підприємство характеризується максимальними показниками за всіма напрямками діяльності). Це дає можливість у загальному вигляді сформулювати рекомендації для комунальних підприємств залежно від значень інтегральних показників у розрізі напрямів діяльності.

Водночас залежно від значення інтегральних показників діяльність підприємств характеризується так:

- незадовільна: $0 < I_t < 0,33$;
- задовільна: $0,34 < I_t < 0,66$;
- ефективна: $0,67 < I_t < 1$.

Важливим результатом оцінювання модернізації сфери житлово-комунального господарства є проведення моніторингу й визначення узагальнюючих показників.

Підсумовуючи вищевикладене необхідно констатувати, що модернізація сфери житлово-комунального

господарства міських агломерацій в контексті децентралізації є складовою частиною глобальних трансформаційних процесів в Україні. В наукових дослідженнях вчених-економістів багато уваги приділяється процесу формування й підтримки розвитку житлово-комунального господарства, розробці дієвих механізмів реформування ринку житлово-комунальних послуг, однак вплив модернізації сфери житлово-комунального господарства на розвиток міських агломерацій в умовах децентралізації влади зовсім не вивчений. Необхідно відзначити, що наукові праці українських вчених розкривають окремі аспекти проблем, пов'язаних з реформуванням житлово-комунального господарства в контексті світового розвитку. Однак цілісний теоретико-методичний базис забезпечення модернізації житлово-комунального господарства в умовах децентралізації місцевої влади до новітніх умов соціально-економічного розвитку потребує ґрунтованого опрацювання.

ВИСНОВКИ

Доведено, що методологічні підходи формувалися з вивченням й поглибленням наукової думки з проблематики житлово-комунального господарства, а отже, різняться за своїми напрямками. Найбільшої уваги заслуговують методичні підходи до оцінки нерухомості, стратегічного планування й розвитку ЖКГ. У сучасному контексті реформ децентралізації доцільно їх вивчати при обґрунтуванні методологічних підходів ефективності розвитку житлово-комунального господарства міських агломерацій.

Рекомендовано під час розроблення програми модернізації ЖКГ впровадити методику оцінювання ефективності стану галузі й очікуваних результатів трансформації, що включатиме вісім груп показників. Складові груп характеризуватимуть фінансові результати підприємств ЖКГ, структуру їх фінансових ресурсів, оцінку обсягів комунальних послуг, характеристики розвитку конкурентних відносин у ЖКГ. Окремим блоком слід виділити якість, доступність і забезпеченість комунальними послугами споживачів. На завершення варто оцінювати економічну ефективність інвестицій і впровадження інновацій в енергозберігаючі проекти. У програмі мають бути визначені очікувані (планові) показники результатів реформування ЖКГ, а також максимальні значення для групи показників доступності й вартості комунальних послуг.

Обґрунтовано визначення інтегральних показників за напрямками діяльності підприємства з узагальненням індексів, що утворюються шляхом порівняння фактичних та нормативних значень показників у межах групи, що характеризує певний напрям. Перевагою інтегрального підходу до узагальнення показників є уникнення необхідності застосування нормалізації, переведення у бали та інших проміжних стадій, оскільки показники порівнюються з максимальними і мають порівнюваний діапазон значень.

Література:

1. Андрійчук В.Г. Сутнісний аспект методології наукових досліджень. Економіка АПК. 2016. № 7. С. 87.
2. Драган І.О. Підходи до вирішення проблеми державного управління процесами модернізації житлово-комунального господарства в Україні. Наукові розвідки з державного та муніципального управління. 2013. № 1. С. 30—41.
3. Тимошик А.П. Теоретичні підходи до вдосконалення методології оцінки майна. Економіка і держава. 2014. № 11. С. 81—84.
4. Минцберг Г., Куинн Дж.Б., Гошал С. Пять "П" стратегии. Стратегический процесс. СПб.: Питер, 2001. 688 с.

5. Долішній М.І. Регіональна політика: методологія, методи, практика / М.Г. Долішній, П.Ю. Беленький, Є.І. Бойко [та ін.]. Львів: Друк, 2001. 720 с.
6. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку: монографія / За ред. З.С. Варналія. К.: Знання України, 2005. 498 с.
7. Гончарук В.В. Еволюція управління житлово-комунальним господарством регіону. Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. 2018. № 5 (90). С. 45—51.
8. Старостенко Г.Г., Онишко С.В., Поснова Т.В. Національна економіка. К.: Ліра-К, 2011. 232 с.
9. Величко В.В., Гайдено С.М. Наукові складники розробки стратегії розвитку підприємств житлово-комунального господарства. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2016. Вип. 19. С. 57—61.
10. Величко В.В., Гайдено С.М. Наукові складники розробки стратегії розвитку підприємств житлово-комунального господарства. Науковий вісник Херсонського державного університету. Вип. 19. Част. 1. 2016. С. 57—61.
11. Бріль М.С., Пивавар І.В. управління житлово-комунальним господарством міста: системно-імітаційний підхід. Проблеми економіки. 2017. №4. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/upravlinnya-zhitlovo-komunalnim-gospodarstvom-mista-sistemno-imitatsiyniy-pidhid> (дата звернення 14.04.2020).
12. Максимчук М.В. Інституціоналізація структурно-просторових змін економіки регіонів України: дис. ... д-ра екон. наук 08.00.05/ Національна академія наук України ДУ "Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього". Львів, 2017. 444 с.
13. Гайдено С.М. Діагностика діяльності підприємств житлово-комунального господарства. Проблеми системного підходу в економіці. 2019. Вип. 4 (72). С. 84—91.
14. Іртищева І.О. Методологічні підходи до регіонального моніторингу інноваційної діяльності. Формування ринкової економіки: зб. наук. праць: спец. вип. Аграрна економічна освіта в розбудові конкурентоспроможного сільського господарства України. К.: КНЕУ, 2009. С. 310—318.
15. Крамаренко І.С. Методика оцінки інвестиційної привабливості: мега-, макро-, мезо-, мікрорівні. Сучасні тенденції розвитку фінансово-кредитної системи: теорія та практика: колективна монографія / Кол. авторів. Полтава: ПП "Астра", 2019. С. 6—10.
16. Іртищева І.О., Стройко Т.В. Методологія моніторингу інфраструктури національної економіки в контексті глобалізації. Науковий вісник Миколаївського державного університету імені ВО Сухомлинського. Серія: Економічні науки. 2013. Вип. 5.1 (97). С. 10—15.
17. Іртищева І.О., Крамаренко І.С. Методичні підходи до оцінки кредитоспроможності підприємств агропродовольчої сфери. Агросвіт. 2011. № 19. С. 2—4.
18. Іртищева І.О., Крамаренко І.С. Інвестиційна привабливість економіки: міжрегіональні асиметрії. Регіональна економіка. 2014. № 2 (72). С. 84—95.
19. Крамаренко І.С., Іртищева І.О., Сенкевич О.Ф., Топчій О.О., Войт Д.С. Структурно-динамічні характеристики інвестиційних ресурсів регіонів. Електронне фахове видання "Ефективна економіка". 2020. № 3. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/3_2020/82.pdf (дата звернення 14.04.2020).

References:

1. Andriychuk, V.G. (2016), "The essential aspect of the methodology of scientific research", *APK economy*, vol. 7, p. 87.
2. Dragan, I.O. (2013), "Approaches to solving the problem of public administration of the processes of modernization of housing and communal services in Ukraine", *State and municipal intelligence*, vol 1, pp. 30—41.

3. Timoshchik, L.P. (2014), "Theoretical approaches to improving the methodology of property valuation", *Economy and the state*, vol.11, pp. 81—84.
4. Mintzberg, G. Quinn, J.B. Goshal, S. (2001), *Piat' "P" stratehiy. Stratehicheskyj protsess [Five "P" strategies. Strategic process]*, St. Petersburg, Peter, Russia.
5. Dolishniy, M.I. (2001), *Rehional'na polityka: metodolohiia, metody, praktyka [Regional policy: methodology, methods, practice]*, P.Yu. Belyenkiy, E.I. Boyko [and others], Print, Lviv, Ukraine.
6. Varnalia, Z.S. (2005), *Rehiony Ukrainy: problemy ta priorytety sotsial'no-ekonomichnoho rozvytku : monohrafiia [Regions of Ukraine: problems and priorities of socio-economic development]*, Knowledge of Ukraine, Kyiv, Ukraine.
7. Goncharuk, V.V. (2018), "Evolution of Housing and Communal Services Management in the Region", *Scientific Bulletin of Poltava University of Economics and Trade*, vol. 5 (90), pp. 45—51.
8. Starostenko, G.G., Onishko, S.V. and Posnova, T.V. (2011) *Natsional'na ekonomika [National Economy]*, Lira-K, Kyiv, Ukraine.
9. Velichko, V.V. and Haydenko, S.M. (2016) "Scientific components of development of strategy of development of the enterprises of housing and communal services", *Scientific Bulletin of Kherson State University*, vol. 19, pp. 57—61.
10. Velichko, V.V. and Haydenko, S.M. (2016), "Scientific components of development of strategy of development of the enterprises of housing and communal services", *Scientific Bulletin of Kherson State University*, vol. 19, no.1, pp. 57—61.
11. Brill, M.S. and Pivavar, I.V. (2017), "Management of Housing and Communal Services of the City: A System-Imitation Approach", *Problems of economy*, vol.4, available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/upravlinnya-zhitlovo-komunalnim-gospodarstvu-mista-sistemno-imitatsiyniy-pidhid> (Accessed 14 April 2020).
12. Maksymchuk, M.V. (2017), "Institutionalization of structural and spatial changes in the economy of the regions of Ukraine", *Abstract of Ph.D. dissertation*, National Academy of Sciences of Ukraine SI "MI Institute of Regional Studies", Lviv, Ukraine.
13. Haydenko, S.M. (2019), "Diagnostics of activity of the enterprises of housing and communal services", *Problems of systematic approach in economy*, vol. 4 (72), pp. 84—91.
14. Irtysheva, I.O. (2009), "Methodological approaches to regional monitoring of innovation activity", *Forming a market economy: Coll. of sciences. wash: special. vol. Agrarian economic education in the development of competitive agriculture of Ukraine*, pp. 310—318.
15. Kramarenko, I.S. (2019) "Methods of estimation of investment attractiveness: mega-, macro-, meso-, micro-levels", *Suchasni tendentsii rozvytku finansovo-kredytnoi systemy: teoriia ta praktyka [Current trends in the development of the financial and credit system: theory and practice]*, PE Astraia, Poltava, Ukraine.
16. Irtysheva, I.O. and Stroyko, T.V. (2013), "Methodology for monitoring the infrastructure of the national economy in the context of globalization" *Scientific Bulletin of the Mykolayiv State University named after VO Sukhomlinsky. Series: Economic Sciences*, vol. 5.1 (97), pp. 10—15.
17. Irtysheva, I.O. and Kramarenko, I.S. (2011), "Methodical approaches to credit assessment of agro-food enterprises", *Agrosvit*, vol. 19, pp. 2—4.
18. Irtysheva, I.O. and Kramarenko, I.S. (2014), "Investment attractiveness of the economy: inter-regional asymmetries", *Regional economy*, vol. 2 (72), pp. 84—95.
19. Kramarenko, I.S. Irtysheva, I.O. Senkevich, O.F. Topchii, O.O. and Voit, D.S. (2020), "Structural-dynamic characteristics of investment resources of regions", *Journal "Efektyvna ekonomika"*, vol.3, available at: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/3_2020/82.pdf (Accessed 14 April 2020).

Стаття надійшла до редакції 23.04.2020 р.